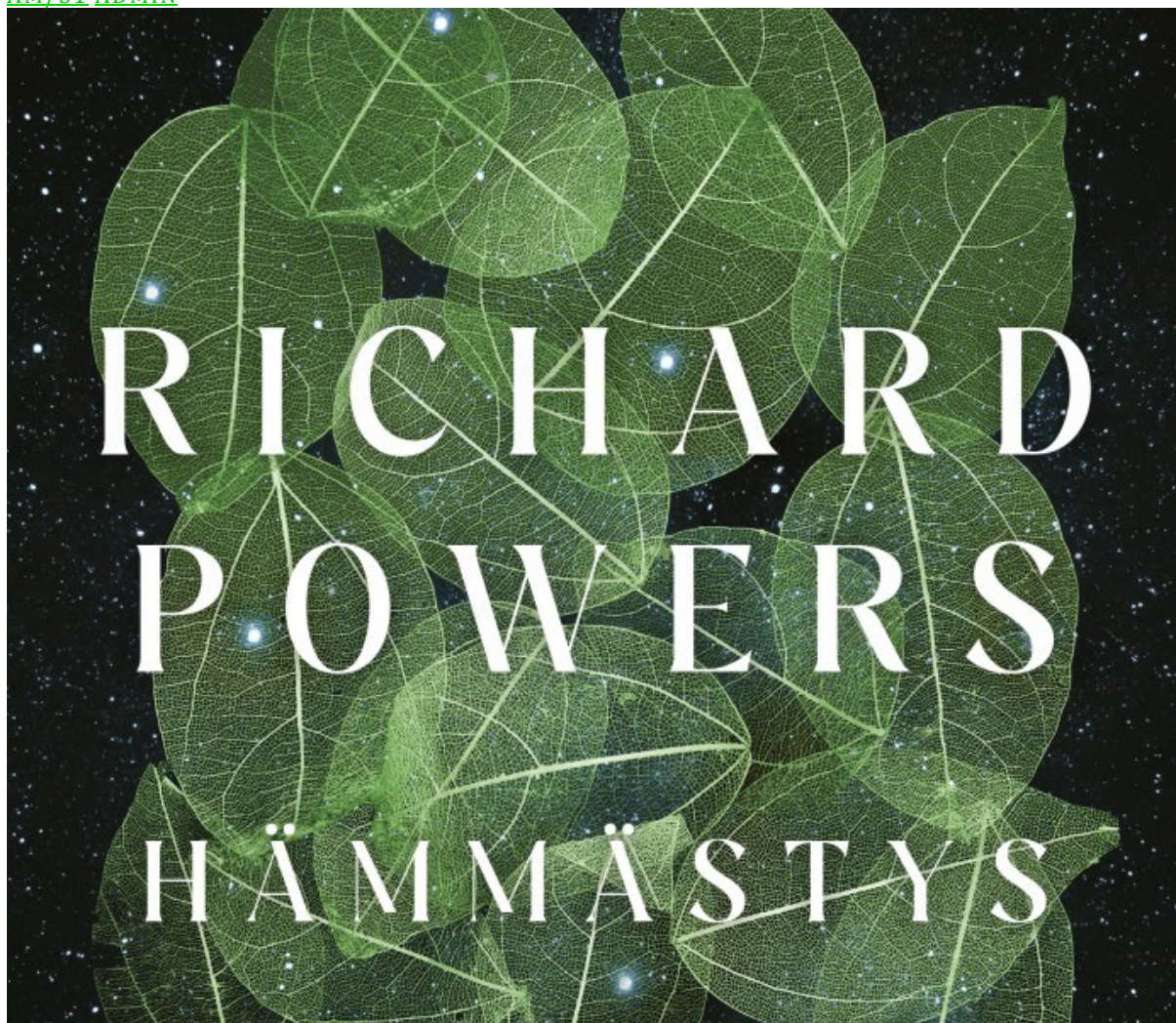

Richard Powers: Hämmästys

[AM/31 ADMIN](#)

RISTO NIEMI-PYNTTÄRI (1.12.2022)

Richard Powersin luontokatoa käsittelevän *Ikipuut (Overstory)* romaanin jälkeen *Hämmästys (Bewilderment)* jatkaa samaa aihetta.

Romaani alkaa kauniilla, lumoutuneella kuvauksella kesäisestä retkeilystä Smoky Mountain kansallispuistossa. Romaani myös päättyy samoille retkeilypaikoille, samaan lumoavaan luontoon. Powers itse asuu tuolla seudulla.

Alussa lukijalle esitellään, että millaisesta hämmästyksestä romaanissa on kyse. Kansallispuistoon suojeltu, ennallistettu erämaaluonto, on avausjakson aiheena.

Powersin panos on merkittävä, koska luontokatoon liittyvät romaanit eivät ole koskettaneet lukijakuntaa sillä tavalla kuin voisivat. Dystopiat tarjoavat lopultakin vain virkistystä depressiivisille, samoin kuin dekkarit. Jännityksellä pelaaminen vie siihen, että intohimot eivät kohdistu luontoon vaan sijaistoimintoihin. Kirjailija Amitav Ghosh on pitänyt ongelmana sitä, että luonton ei romaaneissa ole osattu liittää tunteita.

Powersin romaanin henkilöiden tunteet ja halut, menetykset ja toivo assosioivat luontoon. Siksi se on merkittävä romaani.

Alussa ja lopussa isä ja poika kuljeksivat hämmästyttävän rikkaan luonnon keskellä, telттаillen ja öisin tähtiä katsellen. Alussa kuvattu retki huipentuu tunnekuohuiseen iltapäivään, kun isä opettaa pojalle, miten peuhataan matalan ja voimakkaasti virtaavan joen pohjassa. Monelle lukijallekin kuohuissa peuhaamisen kokemus on kylpylöistä tuttu, vesiryöpyt tuntuvat lihaksissa, tällainen erämaa ei pitkästyä modernia lukijaa. Siksi kohtausta voi pitää erinomaisena esimerkkinä luontokirjoittamisesta:

En ollut koskaan ennen antanut hänen tehdä mitään niin vaarallista. Hän kamppaili nelinkontin virtaa vastaan. Kun hän oli päässyt perille koskikävelystä, ponnistelimme tiettyyn kohtaan kuohujen keskelle. Siellä ujuttauduimme kiviseen altaaseen ja tukeuduimme möyryävän poreammeen reunoihin. Se tuntui kuin käänteiseltä surffaukselta: piti nojata taaksepäin ja tasapainotella säätelemällä sataa eri lihasta. Veden kalvo kivien päällä ja valo, joka etsasi sen väreilevää pintaa.

Ja ylitsemme tuossa kuohuvassa koskessa pauhaavien aaltojen outo, itsepintainen vyöry saivat Robinin haltioihinsa. (33)

Kertoja Theon tunteet ovat pinnassa, koska hänen häämatkansa oli huipentunut juuri sinne. Mutta nyt vaimo, ja Robinin äiti on kuollut. Dramaattisen voimakkaat tunteet liittyvät koskeen, lumous ja hämmästyminen liitetään kasveihin ja lintuihin. Mutta viikon retken jälkeen on palattava hullunmyllyyn:

Me kaksi pärjäsimme mainiosti metsän keskellä, olihan meillä keitettyjä papuja ja luonnoskirja. Mutta sillä sekunnilla kun palaisimme sivilisaation pariin, minä uppoaisin kaulaani myöten töihin ja Robin joutuisi taas koulun,

jota hän vihasi, ja lasten keskelle jotka väistämättä pitivät häntä kummajaisena. Paratiisi olisi taas hakattu sileäksi palattuamme Madisoniin. (45)

Isä oli tuonut neurologisista häiriöistä kärsivän poikansa luontoon rauhoittumaan, heistä kumpikaan ei ollut selvinnyt isosta menetyksestä. Vaimo ja äiti, Alyssa, oli eläinoikeusaktivisti, joka oli kuollut pari vuotta aikaisemmin.

Romaanin kerrontaa voi sanoa isäkerronnaksi, koska isälliset tunteet hallitsevat Robinin vaikeuksien ja onnistumisten kuvausta.

Theo haluaa poikansa neurotekniisiin tutkimuksiin, koska hän ei usko psykologiaan, joka ei pysty yksiselitteisesti määrittelemään Robinin ongelmaa. Psykkinen kirjo ADHDsta aspergergeriin ei hänelle kelpaa, Theo haluaa suoraa aivojen manipulointia. Hän ujuttaa neurodivergentin poikansa tutkimukseen, jossa perinteinen terapia korvaan nopeasti suoraan aivoihin vaikuttavilla, teknisesti simuloituilla mielikuvaharjoituksilla. Näiden harjoitusten myötä pojasta kehittyy rauhallinen ja äärimmäisen älykäs kaveri – ja hänellä on poikkeuksellisen intohimoinen suhde luontoon – kaikkeen luonnossa.

Richard Powers itse on seurannut neurotieteitä ja [pyskologiakriittinen Muistin kaiku](#) käsittelee aivovauriota. Powers on myös tutkinut omaa perimäänsä, ja kirjoittanut esseitä siitä, mitä on lukea omaa geenikarttaansa. Nyttemmin Powers asuu Smokey Rivers kansallispuiston lähellä, sen metsät innoittivat Ikipuut romaaniin ja Hämmästys -romaanissa retkeillään siellä.

Powersin kerronnan taustalla vaikuttaa scifi-henkinen kiinnostus science-tieteisiin. Hän on erityisen taitava popularisoimaan teknologista tutkimusta. Powersin kerronta on aina erityisen tarkkaa ja harkittua, kielellinen leikki ei kuulu hänen tyyliinsä, pikemminkin kohteiden havainnollinen representaatio – voisi sanoa mallintaminen.

Selkeästi hahmotettavat lauseet ovat Antero Tiittulan kääntämänä siirtyneet hyvin suomen kielelle. Erityisen hyvin on tavoitettu *Hämmästys* -teoksen tunnevireet. Minä -kertojan rakkaus, suru, huoli, ylpeys, innostus, lempeys välittyvät myös käänös -lauseiden takaa. Hämmästyksessä ajatellaan tieteellisesti ja tunnetaan ylenpalttisesti.

Kertojaisä Theo, on science-tiedemies, astrobiologi, joka tutkii elämän mahdollisuuksia avaruudessa. Nuoruudessaan uskomattoman määrän scifi-romaaneja ahminut Theo on arvostettu mahdollisten maailmojen simuloija. Hänellä on tapana kertoa pojalleen iltasatuja mahdollisesti elollisista planeetoista. Romaanissa ne muodostavat lyhyitä episodeja, jotka rinnastuvat tarinaan:

Kun Tedia kuoli ensimmäisen kerran, komeetta vei planeetasta kolmanneksen, josta syntyi kuu. Tediassa mikään ei selvinnyt elossa. Kymmenien miljoonine vuosien kuluttua ilmakehä palasi, vesi virtasi jälleen ja elämän kipinä syttyi toistamiseen. Solut oppivat symbioosin niksin ja yhdistyivät. Suuret olennot levittäytyivät jälleen kerran planeetan jokaiseen kolkkaan... (202)

Kun Robin aloittaa aivotreeninsä, hän opettelee mukailemaan mindfulness mestareiden aivotoimintaa. Juoni kääntyy yllättävään suuntaan, kun ilmenee, että hänen äitinsä oli käynyt aikaisemmin samalla neurologilla – ja tämän aivotoimintaa oli tallessa. Kun Robinin aivot alkavat jäljitellä äidin antamaa mallia, poika kukoistaa, omaksuu Alyn maneerit – mutta myös nerokkaan kyvyn havainnoida lintuja.

Neurodivergentistä pojasta kehittyy aikamoinen aivomuskeleiden käyttäjä. Ajatustenluku, ajatusten keskittäminen ja voimistaminen lienevätkin tulossa mindfullnesia hyödyntäen osaksi neuroteknistä jumppaa. Robinin luontosuhde kehittyy siten, että hänen muistikapasiteettinsa täyttyy ensyklopediamaisesti aivan läikähdyttävällä lajiston tuntemuksella.

Muita ongelmia ei ilmene kuin se, että aivojumpan tulisi olla säännöllistä. Niinpä kun tutkimusrahoitus katkeaa, alkaa pojan aivovoima ja kapasiteetti huolestuttavasti heiketä.

Romaanin taustalla vaikuttaa voimakkaita tunteita: vaimon menetys ja huoli omasta pojasta muodostaa asetelman, jota voi verrata siihen neurologiseen tunnejumppaan missä Robinia treenataan. Vai voivatko nämä perhesuhteista energiansa saavat kerronnan polut aktivoida vastaavia aivopolkuja? Romaani tunteita tuottavana simulaattorina?

Mutta lukijana en eläydy täysin kerronnan maailmaan, pohjoismaiseen koulutukseen luottavalla on tässä kummaseltavaa ja kritiikin aihetta.

Isän ja pojan suhde romaanissa on hämmästyttävän eristäytynyt. Asiat tapahtuvat liikaa itsepäisen, mutta lahjakkaan lapsen ehdoilla. Lapsen piirtämistaidot kehittyvät, muttei kieli. Robinin tietomäärä on hurja, mutta fantasiat sekä kieli hänellä on heikkoa. Itse asiassa lapsen kieli kuulostaa jo vanhanaikaiselta – *no haloo, voi jukra*.

Robinilla ei ole koulussa helppoa, mutta hänellä oli sentään yksi ystävä – tosin kovin helposti hänestäkin tulee merkityksetön. Koska lapsi ei pidä koulusta, isä vahvistaa asiaa, koska lapsi perustelee asian niin hienosti luontokadolla: *”... koulussa ei ole mitään mieltä. Kaikki on kuollut jo ennen kuin ehdin viimeiselle luokalle.* (111)

Isä järjestää hänelle yksityisopetusta, koulun sijaan lapsi tekee tehtäviä jotka isä tarkistaa, aivan kuin sellainen korvaisi koulun. Eristyneisyyttä korostaa myös se, että keskustelevan terapian sijaan isä järjestää lapsen ”aivovalmennukseen”. Siinä kommunikoidaan ilman sanoja. Ongelmien ratkaisemiseksi lapsi eristetään kapseliin ja saatetaan jäljittelemään ideaaliaivoja.

Vaikka Powersilla on kriittinen vivahde aivovamennuksen suhteen, silti hän suosii neurotiedettä – ja välttelee terapiaa.

Mitään perverssiä ei nähdä siinä, että pojan aivot kytketään äidin aivotallenteeseen. Aivan kuin ideaaliaivojen toiminta, joita Robin saa jäljitellä vain sattuu olemaan peräisin äidiltä. Sometörkeydet, kuten kysymys ”Tässäkö on se poika, joka oli kytkettynä kuolleeseen äitiinsä” esiintyy vain törkeänä loukkauksena.

Johdonmukaisesti, tämä mielestäni huono tarinalinja, eristyminen huipentuu yhden lapsen mielenosoitukseen.

Eristäytyminen tuottaa naiiveja fantasioita, joissa lapsen piirtämällä banderolleilla on kumouksellista potentiaalia. Toistuvasti ne herättävät epäuskottavan innostuksen. Tämä on uskottavaa lapsen kuvitelmissa – ja sokeasti lapseensa uskovilla vanhemmilla – mutta ei todellisessa luontokadon maailmassa.

Nämä eristäytymisen ja kapseloitumisen kuvat rinnastuvat lapsen päässä ensykolopediseen versioon luonnon monimuotoisuudesta. Hämmästylyyn, joka on toisistaan irrallisten lajien luettelomaista havainnointia.

Onneksi romaanin loppu, ja paluu luontovaellukselle avaa aistiherkkyyden ja eliöluokittelun sekä bongailun tilalle tulee uusi kokemisen taso. Kun romaanin ensimmäisen ja viimeisen jakson luonnonkuvauksia lukea moneen kertaan, ne vain syvenevät.

Richard Powers: *Hämmästyks (Bewilderment)*, suom. Antero Tiittula, Gummerus, 2022.

Risto Niemi-Pynttari on kirjallisuuden ja kirjoittamisen dosentti Jyväskylän yliopistosta.